

Dawid Sawa*

 <https://orcid.org/0000-0002-8482-4247>

Łacińska Unia Monetarna a Skandynawska Unia Monetarna – podobieństwa i różnice

Abstrakt

Artykuł dotyczy genezy i rozwoju Łacińskiej Unii Monetarnej oraz Skandynawskiej Unii Monetarnej, a także próby jednolicenia państw kontynentu europejskiego dla celów ekonomicznych. W tej koncepcji dużą rolę odgrywa polityka, która wytycza kierunki również te o charakterze gospodarczym. W tej koncepcji dużą rolę odgrywa polityka, która wytycza kierunki również te o charakterze gospodarczym. Polityka zajmuje centralne miejsce w kształtowaniu rzeczywistości, dlatego jej rola w poniższym rozdziale jest tak istotna. W artykule poruszona została materia bimetalizmu, która w koncepcji unii monetarnych odgrywa istotną rolę. Wyżej wymienione organizacje już nie istnieją, a ich funkcjonowanie cechowały zarówno podobieństwa, jak i różnice, co zostanie przedstawione. Ponadto, w tekście zostanie zawarta kwestia bakowości, zjawiska odgrywającego ważną rolę w kontekście unii walutowych. W tekście wykorzystano metodę porównawczą i historyczną.

Słowa kluczowe: unia walutowa, Łacińska Unia Monetarna, Skandynawska Unia Monetarna, kryzys gospodarczy.

Latin Monetary Union and Scandinavian Monetary Union – similarities and differences

Abstract

The article describes the creation of the Latin Monetary Union and Scandinavian Monetary Union as well as the attempts to unify the countries of the European continent for economic purposes. The article describes the creation of the Latin Monetary Union and the Scandinavian Monetary Union as well as the attempts to unify the countries of the

* Doktorant, Uniwersytet Łódzki, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych, Katedra Teorii Polityki i Myśli Politycznej; e-mail: dawid.sawa@uni.lodz.pl

European continent for economic purposes. In this concept, politics plays an important role as it also sets directions for the economy. Politics takes a central place in shaping reality, which is why its role in the following chapter is so important. The article deals with the matter of bimetalism, which plays an important role in the concept of monetary unions. The above – mentioned organization no longer exist and their functioning was characterized by both similarities and differences, as will be presented. In the text, the author will use comparative and historical method, while analyzing documents that are to bring the above matter closer to the reader.

Keywords: Monetary Union, Latin Monetary Union, Scandinavian Monetary Union.

Unia walutowa – teorie wprowadzające

Za unię walutową uznaje się sojusz dwóch lub większej liczby bytów w kwestii odnoszącej się do powołania jednej areny walutowej. Przed jej utworzeniem istotne jest nieodwołalne ustanowienie kursów walut państw wchodzących w skład wyżej wymienionego tworu. Dawniej unie walutowe powoływano w oparciu o aspekt ekonomiczny oraz polityczny. Co więcej, ze wspomnianą unią połączona jest homogeniczna polityka pieniężna oraz powołanie jednego banku centralnego lub zespolenie już funkcjonujących krajowych instytucji finansowych o charakterze centralnym z jednostkami integracyjnymi jednolitego centralnego systemu bankowego. Przeważnie unia walutowa dotyczy kwestii zaaplikowania jednolitych banknotów i monet. Inną możliwością jest prawo do bicia monet i emisji banknotów w imieniu wspólnego centralnego systemu bankowego albo określone waluty danego państwa będą uznawane za nominały niewidocznej jednakowej dla wszystkich waluty¹. Tomasz Kubin zauważa, że:

utrzymywanie przez państwo kontaktów politycznych, gospodarczych, kulturalnych czy jakichkolwiek innych z uczestnikami stosunków międzynarodowych, polegające np. na zawieraniu umów międzynarodowych czy udziale w organizacjach międzynarodowych, zawsze wiąże się z mniejszym czy większym ograniczaniem swobody działań tego państwa. Każda podpisana umowa międzynarodowa oznacza zazwyczaj pewne prawa, ale też konieczność wywiązywania się z przyjętych na siebie zobowiązań. Podobnie wygląda sytuacja z członkostwem w organizacjach międzynarodowych – wiąże się ono zarówno z pewnymi korzyściami, prawami, przywilejami itp., jak i z koniecznością podporządkowania się określonym regułom czy wymogom².

¹ U. Puetter, *Monetary union*, <https://www.britannica.com/topic/monetary-union> (dostęp: 30.07.2021).

² T. Kubin, *Pokój jako cel i efekt procesu integracji europejskiej po II wojnie światowej*, [w:] K. Miroszewski, M. Stolarczyk (red.), *Śląsk – Polska – Europa – Świat*, Katowice 2013, s. 227–246.

Na funkcjonowanie unii walutowych ma wpływ szereg elementów o charakterze ekonomicznym, między innymi dobrze zarządzane państwo, które jest częścią składową Unii pod kątem danin, zamożności obywateli, niskiego bezrobocia. Zasobność w kruszce, do których należy złoto i srebro, decyduje o bogactwie rozumianym także w ujęciu pieniężnym, należy rozpatrywać nie tylko jako majątność w kontekście państwa, ale także całej unii monetarnej.

O unii walutowej/monetarnej stanowi stabilna gospodarka, a tym samym związany z nią pieniądz. Warto jeszcze raz wrócić do zagadnień, w ramach których prosperują czy funkcjonują unie monetarne, pozwoli to na zdiagnozowanie, w jakiej kondycji były i są oraz czy można o nich mówić jako o pewnej abstrakcji, a jeśli tak, to w jakim ujęciu? Kluczowym elementem stanowiącym o niej jest polityka. To ona odgrywa w tym względzie istotną rolę, ponieważ od tego, jak ona jest prowadzona, zależy ewolucja państwa pod kątem ekonomicznym, co w dalszym rozrachunku wpływa na stagnacje lub rozwój określonego tworów, podmiotu monetarnego.

Aby lepiej zrozumieć te pojęcia, należy się zapoznać z historią. Można wytyczyć trzy okresy. Pierwszy trwał do 1792 r., w trakcie którego srebro i złoto były nad wyraz względem siebie przewidywalne. Okres ten obejmuje milenium. Drugi okres, lata 1792–1848, to czas, w którym świat wchodził w nową epokę. Ekonomia zaczynała mieć charakter *stricte* globalny i związana była z polityką jak nigdy wcześniej, budując przy tym rozwój technologiczny, który w drugiej połowie XIX w. miał zaowocować kapitalizmem w najlepszym wydaniu. Trzeci etap ma miejsce w 1849 r., kiedy świat doświadczył epidemii poszukiwania kruszców, postrzeganej jako gorączka złota. Na istotę tego zjawiska składają się kwestie natury politycznej i finansowej, które w najgłębszym stopniu pozwalają nam pojąć, jak doszło do rezygnacji ze srebra, dewaluacji jego wartości, a przez to – co musi się stać, aby dla współczesnego człowieka lokującego określone środki ów metal stał się inwestycją życia³.

Powyższa sentencja odnosi się do roli i znaczenia złota, jednak srebro, drugi kruszec, nie może zostać pominięty z prostej przyczyny, którą jest odegranie istotnej roli w uniach monetarnych. Nazwa tego metalu pochodzi od francuskiego słowa *l'argent*, które można przetłumaczyć jako srebro i pieniądz. Co więcej, biały kruszec był bardziej użyteczny aniżeli złoto. W tym względzie można podać kilka przykładów, jednym z nich jest Polska, w której zanim pojawiły się złote dukaty, w obiegu znajdowały się srebrne grosze. Kolejnym państwem jest Irlandia, gdzie *airgead* to zarówno srebro, jak i pieniądz. Państwo Środka to kolejny ciekawy przypadek, chińskie słowo bank należy przetłumaczyć jako srebrny dom, a rupia, która jest walutą chociażby

³ Ł. Chojnacki, *Inwestowanie w srebro i złoto*, Gliwice 2019, s. 149.

Indii, Pakistanu czy Indonezji, jest *stricte* związana ze słowem *rūpaya*, które należy przetłumaczyć jako srebrna moneta z XVI w. (*rūpa* w sanskrycie należy odczytywać jako srebro)⁴. Srebro było popularniejszym kruszczem, ponieważ szczególnie podczas odkryć geograficznych uchodziło za bardziej powszechny i dostępny.

Z biegiem czasu na znaczeniu zyskiwało złoto, które po dzień dzisiejszy (jego znaczenie zauważalne jest głównie w sytuacji wystąpienia kryzysu gospodarczego) odgrywa bardzo ważną rolę w obiegu finansowym – transakcjach handlowych. W dyskusji na temat unii monetarnych poza złotem jako kruszczem nie można pominąć kwestii parytetu tego metalu wprowadzonego w XIX w., funkcjonującego w latach 1870–1914⁵. System waluty złotej funkcjonował na zasadzie, w której bank centralny zachowywał rezerwy tego kruszczu oraz pieniędzy, które można było wymienić na złoto w danej stałej proporcji względem ilości wyemitowanej waluty⁶. Jan Mazurek w tym względzie zauważa, że:

przewaga parytetu złota nad innymi systemami pieniężnymi objawiała się w dużej stabilności na rynku wewnętrznym i międzynarodowym. Wahania cen złota były niewielkie i najczęściej wynikały z odpływu znacznych ilości tego kruszczu lub odkrycia jego nowych złóż. Miało to pozytywne znaczenie dla funkcjonowania gospodarki oraz wymiany międzynarodowej. W konsekwencji parytet złota zapewniał równowagę płatniczą państw⁷.

Analizując unie monetarne, należy w pierwszej kolejności scharakteryzować zależność pomiędzy złotem a pieniądzem obiegowym, bowiem właśnie ten kruszec stał się podstawą i głównym filarem, na podstawie którego ustalano wartość pieniądza oraz budowano różne unie walutowe. Murray Newton Rothbard zwraca uwagę na bardzo istotną rzecz:

na okres „klasycznego standardu złota panującego na Zachodzie w XIX i XX wieku, można spojrzeć jak na wiek złoty w sensie dosłownym i przenośnym. Nie licząc kłopotów wywołanych przez problem srebra, świat opierał się na standardzie złota, co oznaczało, że każda narodowa waluta (dolar, funt, frank itd.) była tylko nazwą dla określonej porcji wagowej złota. „Dolar” był na przykład zdefiniowany jak 1/20 uncji złota, funt szterling – jako nieco mniej niż 1/4 uncji złota itd. Oznaczało to, że „kursy wymiany” między poszczególnymi walutami narodowymi były sztywne, ale nie dlatego, że podlegały arbitralnym regulacjom rządu, tylko z tej samej przyczyny, dla której jeden funt wagowy zdefiniowany jest jako równy szesnastu uncjom⁸.

⁴ *Ibidem*.

⁵ J. Mazurek, *System waluty złotej*, <https://goldenmark.com/pl/mysaver/system-waluty-zlotej/> (dostęp: 30.07.2021).

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ M. N. Rothbard, *Złoto, banki, ludzie*, Warszawa 2016, s. 106.

Międzynarodowy standard złota przynosił korzyści. Jeden środek wymiany obejmował zasięgiem cały świat. Dla przykładu jednym z powodów hossy w Stanach Zjednoczonych jest fakt posiadania jednej waluty dla całego obszaru państwowego. Obowiązywał określony standard złota w całym państwie bądź jeden albo więcej standardów dolara w całym państwie, tym samym nie było niepokoju związanego z posługiwaniem się różnymi walutami emitowanymi przez miasta czy hrabstwa. Gdyby jednak tak nie było, to wartość różnych walut w jednym kraju mogłaby być zachwiana. Korzyść wspólnego pieniądza odnosi się do strefy wolnego handlu⁹.

Przewagę złota jako istotnego i zarazem w pewnym sensie nadrzędnego środka wymiany opisuje M. N. Rothbard:

należy podkreślić, że złoto nie zostało wybrane na standard pieniężny w sposób arbitralny przez rządy. Złoto zostało uznane za najlepszy pieniądz po wielu wiekach używania go przez wolny rynek; zostało uznane za towar, który mógł służyć jako najbardziej stabilny i pożądaný środek wymiany. Przede wszystkim podaż i zaopatrzenie w złoto zależały tylko od sił rynkowych, a nie od arbitralnych decyzji rządu o uruchomieniu maszyny drukarskiej¹⁰.

Innymi słowy, wolny rynek miał załatwić wszelkie problemy natury finansowej, co, jak pokazał chociażby XXI w. i kryzys strefy euro, wcale tak być nie musiało z jednej strony, choć z drugiej być może jest tak, że we wspomniany wolny rynek zbyt mocno ingerowano, „psuto” go, co mogło doprowadzić do zachwiania proporcji w kontekście kruszec – waluta.

W aspekcie politycznym pod kątem monetarnym warto przypomnieć chociażby słowa Elżbiety Kaweckiej-Wyrzykowskiej, która w sprawie unii monetarnej, jaką jest strefa euro, zauważa:

strefę euro utworzono jako obszar o jednolitej polityce pieniężnej, ale bez wspólnej polityki fiskalnej. W sytuacji braku tej ostatniej, państwa członkowskie europejskiej unii gospodarczej i walutowej koordynują swe krajowe polityki fiskalne. Koordynacja taka została przewidziana w traktacie z Maastricht (obecnie art. 121 i następne Traktatu o funkcjonowaniu UE). Obejmuje ona nie tylko obowiązek dyskusowania przez państwa członkowskie celów polityki fiskalnej z zamiarem „przyczyniania się do osiągnięcia celów Unii” (art. 121TFUE), lecz także daje możliwość nałożenia kar na kraje, które nie realizują ustalonych wspólnych celów lub prowadzą politykę sprzeczną z nimi. Koordynacja polityki fiskalnej polega więc przede wszystkim na egzekwowaniu (przez ECOFIN, tj. Radę do spraw Gospodarczych i Finansowych) dyscypliny fiskalnej w państwach członkowskich na podstawie reguł fiskalnych. Państwa kandydujące do strefy wspólnej waluty zostały zobowiązane do przestrzegania tzw. kryteriów zbieżności

⁹ *Ibidem, passim.*

¹⁰ *Ibidem*, s. 106–107.

(kryteriów z Maastricht). Dwa fiskalne kryteria przewidują, że państwa nie mogą przekroczyć maksymalnych poziomów deficytu budżetowego i długu publicznego, stanowiących odpowiednio 3% PKB i 60% PKB danego państwa. Kolejne zasady wprowadził pakt na rzecz stabilności i wzrostu (PSW) z 1997 roku. Pakt miał mobilizować państwa do przestrzegania dyscypliny fiskalnej także po utworzeniu obszaru wspólnej waluty i uniknięcia zachowań typu „jazda na gapę”. Wzmocnił on procedurę wielostronnego nadzoru nad finansami publicznymi państw członkowskich UE (funkcja prewencyjna) i doprecyzował możliwość kar w przypadku naruszenia tej dyscypliny (procedura unikania nadmiernego deficytu – funkcja represyjna). Prewencja i wczesna korekta „nadmiernych deficytów” (powyżej 3% PKB danego państwa) miały w założeniu wyeliminować nawet najmniejszą możliwość, iż kryzys fiskalny w jednym państwie mógłby dotknąć całą strefę euro¹¹.

Strefa euro to tylko przykład zestawienia polityki i ekonomii w kontekście unii monetarnej. Przed jej powołaniem istniały inne projekty łączące te dwa zjawiska. Jednym z nich jest wspólnota powołana w XIX w. z inicjatywy Napoleona III.

Łacińska Unia Monetarna jako ekonomiczny projekt francuskiej dominacji politycznej

Łacińska Unia Monetarna to organizacja, w której nie tylko ekonomia, ale wspomniany czynnik polityczny odgrywał istotną rolę. Można przypuszczać, że ekonomia i polityka pod patronatem Francji miała zapewnić hegemonię wspomnianego państwa. Systematyczne wzmacnianie i rozwijanie zależności pozwoliłoby ujednoczyć i spróbować „wyeliminować” ewentualną konkurencję ze strony innych podmiotów na kontynencie europejskim niewchodzących w skład wspomnianej unii monetarnej.

W XIX w. tygodnik „The Economist” pisał o jednej walucie funkcjonującej w ramach kontynentu europejskiego. Anglia miała uchodzić za obszar, gdzie idea jednolitości pieniężnej nie byłaby zastosowana. W ten sposób gazeta ostrzegała Brytyjczyków przed wspomnianym procesem. W żadnym razie nie była to jedynie prognoza, bowiem w 1865 r. doszło do zawarcia przez pięć europejskich państw tak zwanej Łacińskiej Unii Monetarnej. Po jakimś czasie dołączyły do tej organizacji inne podmioty. Choć unia upadła zanim

¹¹ E. Kawecka-Wyrzykowska, *Propozycje budżetu strefy euro*, „Unia Europejska.pl” 2015, wyd. 1, s. 20–27, https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:HamNUR-MwmVoJ:https://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/bwmeta1.element.desklight-28f-73018-d8a0-49f7-9fa1-6bab835d7c26/c/UE.pl_1_2015.20-27.pdf+&cd=2&hl=pl&ct=clnk&gl=pl (dostęp: 30.07.2021).

informacje zaprezentowane przez gazetę poźółkły, to jednak jej koncepcja przetrwała nadwyzczaj dłuęo¹².

W owym czasie powszechną walutą rozliczeniową był funt, nawet w papierowym wydaniu postrzegany za lokatę jako lepszy gwarant aniżeli złoto. Zaufanie to miało rynkową wartość w postaci niekompletnej ilości pieniądza – Bank Anglii emitował jedynie tyle banknotów, ile posiadał w pokryciu złotem. Francja Napoleona III wykorzystaa moment do wyparcia funta za pomocą franka, jeśli tylko byłby w powszechnym obieęu. Problem w tym, że frank nie był na to zbyt silny, a w wyniku niedostatecznej ilości kruszcu Paryż nie miał możliwości, aby go uczynić silniejszym parytetem złota. Gdy siły ekonomiczne się wyczerpały, polityczne wyjście z sytuacji wynalazł Félix Esquiro de Parieu oficjalnie pastujący funkcję ministra edukacji, a prywatnie zwolennik walutowej rewolucji. Zasadniczo de Parieu snuł podobne palny powołania Zachodniej Unii Europejskiej, z Parlamentem Europejskim oraz wspólnym środkiem wymiany pienięęnej, który pragnął nazwać Europa¹³.

Piotr Boęejewicz stoi na stanowisku, że:

Łacińska Unia Monetarna to organizacja, w której nie tylko ekonomia, ale wspomniany czynnik polityczny odgrywał istotną rolę. Można przypuszczać, że ekonomia i polityka pod patronatem Francji miała zapewnić hegemonie wspomnianego państwa. Systematyczne wzmacnianie i rozwijanie zależności pozwoliłoby ujednoczyć i spróbować „wyliminować” ewentualną konkurencję ze strony innych podmiotów na kontynencie europejskim niewchodzących w skład wspomnianej unii monetarnej¹⁴.

Jak charakteryzuje ją Andrzej Krajewski: „wspólna europejska waluta o mały włos, a weszłaby do obieęu już w dziewiętnastym wieku. Jednak okazało się, iż może ona istnieć jedynie wówczas, gdy kilogram złota wart jest piętnaście i pół kilo srebra”¹⁵. O pierwszej przymiarce w sprawie budowy projektu monetarnego pisał Napoleon Bonaparte w 1806 r. do króla Holandii. W liście tym poruszona została kwestia monet, które wspomniany Bonaparte chciał, aby ich podział w Holandii i we Francji był taki sam, w ten sposób zyski z handlu miały być korzystniejsze¹⁶. To oznacza, że pomysł powołania

¹² P. Boęejewicz, *Historia wspólnej waluty: Dwie integracje europejskie*, <https://www.rp.pl/Rzecz-o-historii/311299953-Historia-wspolnej-waluty-Dwie-integracje-europejskie.html> (dostęp: 30.07.2021).

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ A. Krajewski, *Pierwsza unia walutowa powstała w XIX wieku*, <https://polskatimes.pl/pierwsza-unia-walutowa-powstala-w-xix-wieku/ar/164986> (dostęp: 30.07.2021).

¹⁶ *Ibidem*.

związku państwowego o charakterze ekonomicznym zrodził się we Francji, która poprzez bardzo ścisłą współpracę gospodarczą chciała być europejską potęgą. Innymi słowy, wszystko sprowadzało się do dominacji państwa nad państwem, być może tym razem wszystko miało sprowadzać się do odejścia od militarizmu.

Choć Napoleon Bonaparte przegrał wojnę z dużą częścią państw kontynentu europejskiego, to system monetarny zaproponowany przez niego został zaadaptowany przez inne kraje wspomnianego obszaru. Do połowy XIX w. do unii monetarnej przystąpiło ponad dwadzieścia podmiotów¹⁷. Państwa nowej unii monetarnej miały posiadać własne monety, jednak aby ich wartość była tożsama z wartością franka, Napoleon III postanowił usztywnić zasady, wprowadzając między innymi taką samą wagę. Finalnie doprowadziło to do sytuacji, w której we wszystkich państwach członkowskich unii można było obracać monetami państw do niej należących, na przykład w stolicy Francji można było płacić włoskimi lirami¹⁸.

Łacińska Unia Monetarna zaczęła funkcjonować od 23 grudnia 1865 r. W pierwszym okresie swojego istnienia prosperowała bez zarzutu. Na jej obszarze wzrosła wymiana handlowa, natomiast zwiększony obieg gotówki doprowadził do rozwoju przemysłu¹⁹. Do Łacińskiej Unii Monetarnej w 1868 r. dołączyła Hiszpania oraz Grecja, a w 1889 także Rumunia, Bułgaria, Serbia, San Marino i Wenezuela; na początku XX w. (1904 r.) między innymi Duńskie Indie Zachodnie (obecnie Wyspy Dziewicze)²⁰.

W tym kontekście zaistniała polityczna potrzeba ujednoczenia relacji dwustronnych, a unia walutowa była częścią większego układu budowanych relacji przez Francję. Austria skierowała do Paryża apel o uformowanie unii walutowej w 1867 r., kiedy to Wiedeń postrzegał wyżej wymieniony projekt jako antypruski. Kiedy Włochy postanowiły zgłosić akces do Łacińskiej Unii Monetarnej, nadal niezbędne było dla nich francuskie wsparcie zarówno finansowe, jak i polityczne w celu dokończenia zjednoczenia. W 1867 r. Państwo Kościelne złożyło wnioski o wejście w szeregi wyżej wymienionej organizacji monetarnej. Paryż udzielił wsparcia, protekcji wyżej wymienionemu podmiotowi, który obawiał się Włoch. Grecja z kolei postanowiła wyrazić chęć przystąpienia, gdy potrzebowała francuskiego wstawiennictwa dla greckiego ruchu na Krecie przeciwko tureckiemu

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ K. Krzemień, *Łacińska Unia Monetarna czyli powstanie i upadek XIX-wiecznej strefy euro*, <https://goldenmark.com/pl/mysaver/lacinska-unia-monetarna/> (dostęp: 30.07.2021).

podbojowi. Rumunia wstąpiła tuż po zagwarantowaniu wsparcia, ochrony przeciwko Turcji²¹.

Powyższy opis jasno ilustruje obraz, w którym głównym jądrem politycznym w tworzonej unii monetarnej była Francja, koncentrowały się wokół niej państwa, które z jednej strony potrzebowały obrony, a z drugiej zapewnienia realizacji swojej racji stanu, która była istotna, biorąc pod uwagę wzmocnienie swojego upodmiotowienia. Tym samym Łacińską Unię Monetarną trudno nazwać jednorodnym organizmem, istniały różne cele, podejścia i polityki, szczególnie w sferze ekonomii.

Konflikt zbrojny bez znaczenia na zasięg (lokalny bądź globalny) wpływa destrukcyjnie na trwałe, przewidywalne, nastawione na stabilność projekty. Jednym z nich była Łacińska Unia Walutowa. Jednym z powodów jej systematycznego osłabiania była klęska wojskowa państwa francuskiego, która z pewnością stanowiła przyczynek do powolnego upadku. Jak trafnie dostrzega A. Krajewski:

wszystko zaczęło się walić w latach 1870–1871, gdy Francja w wojnie z Niemcami poniosła sromotną klęskę. Po kapitulacji Paryż musiał zapłacić zwycięzcom 5 mld franków w złocie, co zburzyło stabilność bimetalicznego systemu. Wkrótce zaczęła się znów wielka spekulacja. Tym razem banki sprowadzały tony srebra z Wielkiej Brytanii, były w państwowej mennicy pięciofrankowe monety, które legalnie po kursie 1 do 15,5 wymieniały na dużo więcej warte na rynku złote pieniądze²².

Biorąc pod uwagę doświadczenia dziewiętnastowiecznych unii monetarnych, można z całą pewnością powiedzieć, że do integracji monetarnej niezbędny jest określony stopień zbieżności ekonomicznej krajów formujących unię, zarówno w kontekście stopnia ich rozwoju, jak i kierowaną przez nich politykę gospodarczą, zwłaszcza pieniężną. Jeśli nie ma powołanych formalnych zasad jednolitej dla każdego polityki środka wymiany i gdy państwa nie zsynchronizowały swoich działań, szanse powodzenia są nikłe²³.

Ekonomia czy wcześniej poruszana kwestia gospodarki składa się z wielu czynników, które odgrywają ważną i kluczową rolę w kontekście obszaru, na którym ona funkcjonuje. Pieniądze, które są wytwarzane, nie mogą stanowić celu nadrzędnego dla określonego społeczeństwa. Jest nim chociażby budowa zdrowego bytu gospodarczego, widzianego w perspektywie długofalowej.

²¹ L. L. Einaudi, *From the Franc to the 'Europe': the Attempted Transformation of the Latin Monetary Union into a European Monetary Union, 1865–1873*, „Economic History Review” 2000, vol. LIII, s. 284–308, <https://www.jstor.org/stable/2598699> (dostęp: 30.07.2021).

²² A. Krajewski, *op. cit.* (dostęp: 30.07.2021).

²³ M. K. Kąkol, *op. cit.*, s. 186.

Aby było to możliwe, potrzebne są zdroworozsądkowe, etyczne działania, przyczyniające się do egzystencji w dobrze prosperującym ekonomicznie państwie, a co za tym idzie, należy zadać pytanie o wykorzystywanie do celów politycznych unii monetarnych, czyli gospodarki, ważnego ogniwa społecznego funkcjonowania.

Metodami nieetycznymi można nazwać dopuszczanie się deprecjacji. Była ona wykorzystywana przez państwo do falsyfikacji. Zdarzały się monety, kiedy rząd stosował proste fałszerstwo polegające na dodaniu do złota elementów tanich metali. W ten sposób do obiegu trafiały monety o zawartości wspomnianego kruszcu mniejszej niż faktycznie być powinna. Znacznie częstszą praktyką było, kiedy mennica przetapiała wszystkie monety obowiązujące i stosowane w danym kraju, następnie po wytworzeniu nowych oddawano poddany taką samą ilość funtów czy marek, jednak już o mniejszej wadze. To co zostało, przekazywane było królowi, który z kolei przeznaczał środki na własne wydatki. Skutkiem takiego stanu rzeczy było ciągłe zonglowanie i przedefiniowywanie standardu, do którego protekcji był zobligowany. Władcy domagali się prawa do korzyści o deprecjacji, nazywając je z dumą „regalia-ami mennicznymi” – „seniorage”²⁴. To tylko jeden z wielu przykładów, w których dopuszczano się działań niekorzystnie wpływających na gospodarkę i ludzi.

Przykładem nieroztropności czynnika ludzkiego (który można zaklasyfikować do działań nieetycznych) w obszarze ekonomicznym jest Starożytny Rzym. To między innymi tam niefrasobliwość człowieka mogła przyczynić się do „psucia” gospodarki. Song Hongbing zwraca uwagę, że:

wraz ze stabilnym wzrostem gospodarczym oraz rosnącym majątkiem w Rzymie zaczęła kielkować ludzka chciwość. Pierwszą rzeczą, która złamała reguły, było ustanowienie dziedzicznego, dożywotniego systemu królewskiego i arystokratycznego. Król i arystokracja nie tylko wykorzystywali publiczną ziemię do prywatnych celów, lecz również wymuszali na ludziach pracę bez wynagrodzenia w celu osiągnięcia jeszcze większych korzyści, a w podziale własności społecznej zaczęło występować zjawisko niesprawiedliwości i nierówności. Poszerzanie publicznych arealów ziemi nie nadążało za wzrostem liczby ludności, pojawił się więc niedobór ziemi do podziału, Rzym rozpoczął nadawanie publicznej ziemi prywatnym osobom, dzięki czemu arystokracja uzyskiwała wielkie korzyści. Arystokracja po rozwinięciu skrzydeł wykorzystała gniew ludu wobec niesprawiedliwego podziału ziemi i w roku 509 p.n.e. obaliła system królewski ustanawiając Republikę²⁵.

Napoleon III, nie chcąc ponieść porażki finansowej związanej z działaniami spekulacyjnymi, zaproponował, aby wszystkie podmioty funkcjonujące w ówczesnej Europie wprowadziły system bimetaliczny, który ukróciłyby

²⁴ M. N. Rothbard, *op. cit.*, s. 79.

²⁵ S. Hongbing, *Wojna o pieniądź. Cisza przed burzą*, Wrocław 2018, s. 292.

ataki wspomnianych spekulantów. W związku z powyższym zaproponował stworzenie unii monetarnej Belgii, Szwajcarii oraz Włochom²⁶.

Francja toczyła bój nie tylko w rozumieniu militarnym, musiała także mierzyć się z czynnikami ekonomicznymi. Okazało się bowiem, że w Ameryce Północnej i Australii odkryto nowe źródła złota. To doprowadziło do rozpowszechnienia się tego kruszcu. Jak już zostało wspomniane, kraj ten ustanowił następujące proporcje: moneta złota 1, srebrna 15,5, dodatkowo nie zamierzano nic zmieniać w dotychczasowych ustaleniach, tym samym Paryż nie dostrzegał nowej rzeczywistości, którą było pojawienie się w obiegu dużej ilości złota. W rezultacie cena srebra wzrosła, a to z kolei doprowadziło do pojawienia się spekulacji, w wyniku której Francja ponosiła duże straty finansowe. Taki stan rzeczy „wymusił” na Paryżu wprowadzenie banknotów na podstawie parytetu złota. Ten pomysł nie do końca był po myśli Napoleona III, następcy Napoleona Bonaparte, a to dlatego, że opierał się o naśladownictwo największego rywala Francuzów, którym w owym czasie byli Brytyjczycy²⁷. Powyższy opis jasno dowodzi, że dominująca Francja nie zamierzała dokonywać żadnej rewizji w kontekście proporcji kruszczowej, a to, jak również ataki spekulacyjne oraz I wojna światowa to główne przyczyny upadku Łacińskiej Unii Monetarnej.

Powstanie Skandynawskiej Unii Monetarnej – przykład organizacji regionalnej

Chcąc opisać powstanie i funkcjonowanie Skandynawskiej Unii Monetarnej, najpierw trzeba pochylić się nad aspektem obszaru, z którego się „wywodzi”. W opinii Grażyny Szelağowskiej:

narodowa optyka historiografii skandynawskiej, tak ściśle związana z politycznymi i społecznymi przemianami w Skandynawii na początku XIX w., była swoistym miernikiem ewolucji świadomości narodowej w Danii, Szwecji i Norwegii. Nacjonalizm skandynawski można określić jako skierowany do wewnątrz, skupiający się na pielęgnacji własnych cech narodowych. Widoczne jest to szczególnie w przypadku Danii, która, zepchnięta do pozycji małego, prowincjonalnego państewka Europy, poszukiwała swej siły w wartościach narodowych. Historiografii duńskiej wyznaczono rolę pokrzepienia samopoczucia narodowego przez wydobycie z dziejów momentów wspaniałych i chwalebnych, ukazania okoliczności, w jakich mogła w przeszłości zaistnieć, a następnie dzięki tej wiedzy wskrzeszenie nowej, wspaniałej Danii. Od historyków Duńczyków domagali się recepty na choroby współczesności, na upadek monarchii duńskiej,

²⁶ A. Krajewski, *op. cit.* (dostęp: 7.04.2021).

²⁷ *Ibidem.*

utrąę Norwegii i staę zagrozenie ze Wschodu i Południa. I historycy wspomagani przez drugą „pocieszycielkę” narodu – literaturę romantyczną, „złoty wiek” dziejów odnaleźli w nordyckiej starożytności i w średniowieczu, w epoce wspólnoty nordyckiej i pełnej wolności, tzn. w okresie dominacji monarchii duńskiej. Wniosek nasuwał się sam – czynnikiem gwarantującym państwom skandynawskim odrodzenie i wyzwolenie spod obcych wpływów jest nordycka Jedność. I oto, zdając sobie sprawę ze swej zewnętrznej i wewnętrznej słabości, Duńczycy głosili, że narodowa wolność jest możliwa wyłącznie przez integrację nordycką²⁸.

Skandynawska Unia Monetarna ma swój początek w maju 1873 r., a jej pierwszymi członkami były: Szwecja oraz Dania. Norwegia, mimo bycia w unii ze Szwecją zgłosiła swój akces 24 miesiące później. W kontekście porozumienia z 1873 r. zainicjowano nową walutę o nazwie korona, a jej wartość miała stanowić jednego szwedzkiego riksdalera, połowie duńskiego riksdalera, jak również jednej czwartej norweskiego speciedalera. Była to unia monetarna rozumiana jak swobodny twór²⁹.

W kontekście monetarnym poszczególne państwa zostawiły sobie możliwość do bicia swoich monet, ale respektowały waluty pozostałych państw. Po interwencji strony duńskiej w 1885 r. uruchomiono jednolitą izbę rozliczeniową. Jak wskazują źródła, najlepszy czas współdziałania funkcjonował do początku XX w. Odłączenie się Norwegii od Szwecji w 1905 r. doprowadziło do unii personalnej, ale nie wpłynęło na walutową, która była czynnym tworem do wybuchu pierwszej wojny światowej. Formalnie wygasła w 1924 r., gdy Szwecja jako pierwsze państwo po pierwszej wojnie światowej reaktywowała wymienialność na złoto. Mimo dezintegracji waluty poszczególnych państw były one wzajemnie honorowane do początku lat trzydziestych XX w.³⁰

I wojna światowa to czas istotny dla obu organizacji, które będą jeszcze opisywane w dalszej części rozdziału, a ze skutkami której związany jest upadek Łacińskiej Unii Monetarniej oraz Skandynawskiej Unii Monetarniej. W przypadku Łacińskiej Unii Monetarniej znaczenie ma wyżej wspomniana wojna w kontekście jej rezultatu, jak i za sprawą wiodącej roli Francji. Widać analogię w kontekście upadku pomiędzy Skandynawską Unią Monetarną

²⁸ G. Szelaęowska, *O zwycięstwie kultury nad polityką. Jak odwieczni wrogowie stworzyli suwerenne państwa i współczesną wspólnotę nordycką*, „Kwartalnik Historyczny” 2018, t. CXXV, s. 517–527, https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:paQV6_0Zi-L0J:https://rcin.org.pl/Content/68453/WA303_87007_A52-KH-R-125-2_Szelaęowska.pdf+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl (dostęp: 30.07.2021).

²⁹ Obserwatorfinansowy.pl, *Porozumienie swapowe, czyli historia trzech skandynawskich koron*, <https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8025156,porozumienie-swapowe-czyli-historia-trzech-skandynawskich-koron.html> (dostęp: 27.07.2021).

³⁰ *Ibidem*.

a Łacińską Unią Monetarną, jednak w wyżej wspomnianej żadne państwo nie wiodło prymu w organizacji. O braku dominacji można mówić także w przypadku Wschodniokaraibskiej Strefy Walutowej, którą tworzą niewielkie podmioty, stosunkowo spauperyzowane, gdzie żaden byt nie ma wiodącej pozycji, a tożsamość tych krajów jest, w opinii B. J. Cohena, postrzegana bardziej w kontekście regionalnym niż państwowym³¹.

Korona norweska stanowiła jednostkę rozliczeniową dla państw członkowskich wyżej wymienionej organizacji. Każdy podmiot, który wchodził w jej skład, emitował własny środek płatniczy, który był legalny na obszarze całej organizacji monetarnej. Korony szwedzkie, duńskie oraz norweskie były zamienne po stałym kursie: 1:1:1. Decyzje traktatu formułującego unię odnosiły się tylko do monet. Następnie w 1894 r. banki centralne Norwegii i Danii wspólnie podjęły decyzje co do akceptacji przez nie wzajemnie swoich walut po jednolitym kursie. Była to kwestia dzieląca Łacińską Unię Walutową ze Skandynawską Unią Monetarną. „Odpowiednio, kraje Łacińskiej Unii Monetarnej tak samo i kraje członkowskie Skandynawskiej Unii Monetarnej nie wygenerowały jednolitej centralnej instytucji finansowej emitującej pieniądz – w Danii i Norwegii organami emisyjnymi były tylko banki centralne tych państw, zaś w Szwecji poza centralną instytucją finansową takie możliwości posiadały także banki niepubliczne”³².

Zbieżności i różnice – Łacińska Unia Monetarna i Skandynawska Unia Monetarna

Zarówno Skandynawska Unia Monetarna, jak i Łacińska Unia Monetarna powstały w XIX w. i to niewątpliwie jest analogia, podobnie jak aspekt dotyczący zrzeszania suwerennych bytów państwowych. Do podobieństw na pewno należy też kwestia odnosząca się do aspektu poświęconego schyłkowej działalności wspomnianych unii walutowych. Za przyczynę należy uznać na pewno 1914 r., czyli wybuch I wojny światowej.

I wojna światowa to czas, który zrewidował zasadności funkcjonowania wspomnianych organizacji monetarnych (jedna z przyczyn). To czas próby, pewnego rodzaju egzamin, który zakończył się niepowodzeniem. Napięcia

³¹ T. Kubin, *Polityczne implikacje wprowadzenia unii walutowej w Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007, s. 57, http://www.sbc.org.pl/Content/79478/polityczne_implikacje_wprowadzenia.pdf (dostęp: 28.07.2021).

³² Cyt. za: W. F. V. Vanthoor, *European Monetary Union since 1848. A Political and Historical Analysis*, Cheltenham–Northampton 1998, s. 38–39, 144; J. Borowiec, *Unia ekonomiczna i monetarna. Historia, podstawy teoretyczne, polityka*, Wrocław 2001.

w egzystowaniu Skandynawskiej Unii Walutowej miały miejsce w 1905 r. i było to związane z elementami politycznymi, a mianowicie z dekonstrukcją polityczną unii pomiędzy Szwecją i Norwegią. Dalsze trudności w funkcjonowaniu tworu dotyczyły wybuchu I wojny światowej, gdy kraje przynależące do Skandynawskiej Unii Monetarnej zawiesiły transfer swoich banknotów. Została ona przywrócona w 1916 r., ale w 1920 r. znów zawieszono jej funkcjonowanie. Rzeczywistym końcem wspomnianego tworu był rok 1924, odkąd pieniądze wydajane przez państwo unię tworzące były legalnym środkiem płatniczym tylko na obszarze poszczególnych krajów. Oficjalny kres skandynawskiej unii walutowej nastąpił w 1931 r.³³

Pierwsza wojna światowa obnaża tak zwaną jedność, spójność całej Łacińskiej Unii Monetarnej. Potrzeby finansowe skonfliktowanych krajów wywołały niekontrolowany dodruk pieniądza fiducyjnego we wszystkich toczących batalie krajach. Wycofanie się ze standardu złota doprowadziło do wzrostu inflacji na niebotyczne poziomy, co stanowiło przyczynę rewolucji lutowej w 1917 r., która doprowadziła do zakończenia rządów bieżącego władcy. Co interesujące, w handlu zewnętrznym niemal nikt nie brał nieistotnego papieru, a funkcjonowało rozliczenie w czystym złocie, które jak zwykle nie poddało się inflacji i stało się walutą trudnych do zdefiniowania czasów³⁴.

Poza zbieżnościami w kontekście funkcjonowania unii monetarnych wyszczególnić należy antagonizmy, które między nimi istniały. M. K. Kąkol w tematyce wyżej wymienionych zauważa, że:

regionalne unie walutowe wiązały się z potrzebą tworzenia międzynarodowych regulacji prawnych. Powoływano je do życia na mocy konwencji walutowych: Niemiecko-Austriacką Unię Walutową na podstawie konwencji walutowej z Wiednia z 1857 roku, Łacińską Unię Walutową na podstawie traktatu podpisanego w 1865 roku i Skandynawską Unię Walutową na mocy konwencji walutowej z 1872 roku. Spośród wymienionych unii walutowych tylko jedną można uznać za udane przedsięwzięcie – Unię Skandynawską. Pozostałe regionalne unie walutowe nie funkcjonowały dobrze. W Unii Niemiecko-Austriackiej wspólna waluta – talar związkowy obowiązywała jako waluta równoległa do walut narodowych i była legalnym środkiem płatniczym na terenie całej unii, w przeciwieństwie do walut narodowych, które pełniły tę funkcję tylko na swoim terytorium. Zbyt duże zróżnicowanie gospodarcze Austrii i Niemiec doprowadziło do dewaluacji guldena względem talara, a gdy doszły do tego jeszcze napięcia polityczne musiało doprowadzić to do upadku Unii. Cele Łacińskiej Unii Walutowej były dość wąskie. Chodziło o określenie technicznych reguł emisji pieniądza kruszcowego w państwach należących do takiego samego obszaru walutowego, opartego na systemie franka germinalnego i zapewnienie cyrkulacji pieniądza emitowanego przez państwa

³³ T. Kubin, *Polityczne implikacje wprowadzenia unii walutowej...*, (dostęp: 29.07.2021).

³⁴ K. Krzemień, *op. cit.*

należące do Unii. Na niepowodzenie Unii Łacińskiej wpłynął kryzys bimetalizmu. Sukcesu Unii Skandynawskiej należy upatrywać, tak jak było to w przypadku Niemiec, w rozwiniętych powiązaniach ekonomicznych, politycznych i kulturowych pomiędzy krajami tworzącymi unię. Ponadto kraje te reprezentowały zbliżony poziom rozwoju gospodarczego. Kiedy pojawiły się różnice w polityce gospodarczej, Unia ta również przestała istnieć³⁵.

Unia Skandynawska w znaczeniu walutowym była lepiej zaplanowana, zorganizowana i spójna w ujęciu aspektu ekonomicznego, co jest istotne dla harmonijnego i symetrycznego rozwoju wszystkich państw członkowskich tej organizacji. W aspekcie politycznym nie ma zapewne elementu prymatu pewnej koncepcji, co oznaczać może lepsze funkcjonowanie. W tym wątku należy podkreślić, że mądre zarządzanie polityczne w wymiarze gospodarczym, które można również interpretować w ogólnym założeniu jako brak wielkiej ingerencji w kontekście ekonomii, także determinuje dobre funkcjonowanie unii walutowej.

Kulturowy wymiar to szukanie elementów wspólnych, które będą w miarę jednorodne i homogeniczne, z czym każdy będzie się utożsamiał. W kontekście tego zagadnienia warto wymienić flagę jako część składową i uwarunkowanie zjawiska kulturowego, gdzie wszystkie podmioty należące do Skandynawskiej Unii Monetarniej dziś łączy jeden stały element, którym jest krzyż. To pokazuje, że państwa tego półwyspu zawsze cechowało ujednoczenie kulturowe, które można już dostrzec przed powstaniem wyżej wymienionej unii walutowej. Magda Sabała jest zdania, że:

początków *nordyckiego krzyża*, jak zwykle nazywać się symbol stosowany na flagach państw skandynawskich, należy szukać w Danii, a właściwie na terenach dzisiejszej Estonii. Legenda głosi, że 15 czerwca 1219 roku podczas bitwy pod Lyndanisse (obecnie Tallinn), będącej następstwem północnych wypraw krzyżowych, z nieba spadła flaga przedstawiająca biały krzyż na czerwonym tle. Przegrywające oddziały duńskiego króla Waldemara II uznały to za znak od Boga, co dodało im sił do walki i pozwoliło zwyciężyć. Król wznosił darowany z niebios sztandar wysoko do góry odnosząc jednocześnie zwycięstwo nad pogańskimi Estami³⁶.

Rozbieżności dotyczą także kwestii bankowości w kontekście emisji środków płatniczych, co zostało wykazane w powyższym podrozdziale, stanowiącym o Skandynawskiej Unii Monetarniej.

³⁵ M. K. Kąkol, *Historyczne doświadczenia w tworzeniu unii walutowych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia” 2004, t. 38, s. 177–190.

³⁶ M. Sabała, *Krzyż skandynawski. Dlaczego flagi państw nordyckich są do siebie podobne?* <https://przegladbaltycki.pl/6498,krzyz-skandynawski-dlaczego-flagi-panstw-nordyckich-sa-podobne.html> (dostęp: 27.07.2021).

Podsumowanie

Konkludując rozdział poświęcony dwóm organizacjom walutowym: Łacińskiej Unii Monetarnej oraz Skandynawskiej Unii Monetarnej, należy podkreślić, że ich celem było doprowadzenie do homogenizacji, a tym samym ujednoczenia określonego obszaru pod kątem ekonomicznym, próbując wygenerować jedną walutę w oparciu o określone parametry. Zarówno z pierwszą, jak i drugą unią monetarną związana była kwestia kruszcowa, to element istotny z punktu widzenia uporządkowania, ustanowienia pewnej proporcji sfery monetarnej w kontekście jednego środka płatności. Jak wiele projektów z przeszłości tak samo i te nie przetrwały z uwagi na różne próby i niedostosowanie do trudnych sytuacji i wyzwań. Przykładem może być I wojna światowa i jej skutki. Zakończyła ona kres funkcjonowania obu podmiotów, choć należy zaznaczyć, że pomysły nie zostały w pełni zrealizowane. W tym względzie mowa o utworzeniu wspólnej waluty. W przypadku Skandynawskiej Unii Monetarnej jest nią korona, z tym że mowa nie o jednej, a o trzech różnych jednostkach monetarnych, które w nazwie mają właśnie wyżej wymienioną. Aby móc w pełni realizować projekty, wizje, także te o charakterze ekonomicznym, trzeba zachować proporcję na zasadzie organizacja – państwo, dochowując zasady subsydiarności. Ponadto należy pamiętać o silnym, dobrze zorganizowanym państwie i przygotować podmiot (unię monetarną) do funkcjonowania w czasach stanowiących wyzwanie.

Bibliografia

- Borowiec J., *Unia ekonomiczna i monetarna. Historia, podstawy teoretyczne, polityka*, Wrocław 2001.
- Bożejewicz P., *Historia wspólnej waluty: Dwie integracje europejskie*, <https://www.rp.pl/Rzecz-o-historii/311299953-Historia-wspolnej-waluty-Dwie-integracje-europejskie.html> (dostęp: 30.07.2021).
- Chojnacki Ł., *Inwestowanie w srebro i złoto*, Gliwice 2019.
- Einaudi L. L., *From the Franc to the 'Europe': The Attempted Transformation of the Latin Monetary Union into a European Monetary Union, 1865–1873*, „Economic History Review” 2000, t. LIII, s. 284–308, <https://www.jstor.org/stable/2598699> (dostęp: 30.07.2021).
- Hongbing S., *Wojna o pieniądź. Cisza przed burzą*, Wrocław 2018.
- Kawecka-Wyrzykowska E., *Propozycje budżetu strefy euro*, „Unia Europejska.pl” 2015, wyd. 1, s. 20–27, <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:HamNURMwmVoJ:https://yadda.icm.edu.pl/yadda/element/>

- bwmeta1.element.desklight-28f73018-d8a0-49f7-9fa1-6bab835d7c26/c/UE.pl_1_2015.20-27.pdf+&cd=2&hl=pl&ct=clnk&gl=pl (dostęp: 30.07.2021).
- Kąkol M. K., *Historyczne doświadczenia w tworzeniu unii walutowych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio H, Oeconomia” 2004, t. 38, s. 177–190.
- Krajewski A., *Pierwsza unia walutowa powstała w XIX wieku*, <https://polska-times.pl/pierwsza-unia-walutowa-powstala-w-xix-wieku/ar/164986> (dostęp: 30.07.2021).
- Krzemień K., *Łacińska Unia Monetarna czyli powstanie i upadek XIX-wiecznej strefy euro*, <https://goldenmark.com/pl/mysaver/lacinska-unia-monetar-na/> (dostęp: 30.07.2021).
- Kubin T., *Polityczne implikacje wprowadzenia unii walutowej w Europie*, Katowice 2007.
- Mazurek J., *System waluty złotej*, <https://goldenmark.com/pl/mysaver/system-waluty-zlotej/> (dostęp: 30.07.2021).
- Miroszewski K., Stolarczyk M. (red.), *Śląsk – Polska – Europa – Świat*, Katowice 2013.
- Obserwatorfinansowy.pl, *Porozumienie swapowe, czyli historia trzech skandynawskich koron*, <https://forsal.pl/gospodarka/artykuly/8025156,porozumienie-swapowe-czyli-historia-trzech-skandynawskich-koron.html> (27.07.2021).
- Puetter U., *Monetary union*, <https://www.britannica.com/topic/monetary-union> (dostęp: 30.07.2021).
- Rothbard M. N., *Złoto, banki, ludzie*, Warszawa 2016.
- Sabała M., *Krzyż skandynawski. Dlaczego flagi państw nordyckich są do siebie podobne?*, <https://przegladbaltycki.pl/6498,krzyz-skandynawski-dlaczego-flagi-panstw-nordyckich-sa-podobne.html> (dostęp: 27.07.2021).
- Szelągowska G., *O zwycięstwie kultury nad polityką. Jak odwieczni wrogowie stworzyli suwerenne państwa i współczesną wspólnotę nordycką*, „Kwartalnik Historyczny” 2018, R. CXXV.
- Vanthoor W. F. V., *European Monetary Union since 1848. A Political and Historical Analysis*, Amsterdam 1996.